

IMPORTÀNCIA DELS ARXIVS

Vicent Giménez Chornet (coord.)

Salvador Vercher Lletí

Cèsar Pla Mateu

Alberto Ferrer Galarza

Maite Picó Diana

Primera edició: maig de 2017

© Per Vicent Giménez Chornet (coord.), Salvador Vercher Lletí, Cèsar Pla Mateu, Alberto Ferrer Galarza i Maite Picó Diana

© Pep Martí VVEstudios

© Edició bilingüe valencià / castellà

© Traductora-correctora de valencià, Antonia Tàrraga Giménez, María Luisa Ribes Valiente.

© Edita: Col·legi Oficial de Bibliotecaris i Documentalistes de la Comunitat Valenciana

ISBN: 978-84-697-3431-5

Es permet la divulgació gratuïta de l'obra, així com la generació d'obres derivades sempre que no es faça un ús comercial. No es pot utilitzar aquesta obra amb finalitats comercials.

ÍNDEX

Introducció	6
La memòria és futur	7
Custodien els drets de les persones	9
Custodien les evidències de les propietats	11
Garanteixen la transparència de la gestió	13
Són proveïdors de dades	15
Generen confiança en la seua comunitat	16
Són els guardians objectius de la veritat i la justícia social	18
Són part inherent dels règims democràtics	20
Són font per a activitats culturals i educatives	21
Contribueixen a generar riquesa en el turisme cultural	22

ÍNDICE

Introducción	25
La memoria es futuro	26
Custodian los derechos de las personas	29
Custodian las evidencias de las propiedades	31
Garantizan la transparencia de la gestión.....	33
Son proveedores de datos	35
Generan confianza en su comunidad	37
Son los guardianes objetivos de la verdad y la justicia social	39
Son parte inherente de los regímenes democráticos	41
Son fuente para actividades culturales y educativas	42
Contribuyen a generar riqueza en el turismo cultural	44

IMPORTÀNCIA DELS ARXIVS

Introducció

La importància que té la gestió eficient dels documents custodiats en els arxius passa desapercibuda a gran part de la població i, fins i tot, de vegades, a personal responsable de la seua custòdia. Es poden localitzar un gran nombre de notícies sobre diverses adversitats esdevingudes on s'esmenta la desaparició dels documents, i pocs identifiquen que la mateixa desaparició dels documents ja és un problema en si mateix, a més de les conseqüències ocasionades, patrimonials i legals.

La normativa jurídica i les normes de bones pràctiques (ISO o unes altres) obliguen o aconsellen la gestió adequada dels documents perquè aquests importen. Qualsevol administració o empresa, en el desenvolupament de les seues activitats, genera documents per a disposar de les evidències de les seues activitats i poder acudir a aquestes quan necessite proves per a defensar els seus interessos. En aquest sentit els arxius, entesos de forma àmplia, no solament com a dipòsit de documents, sinó també amb dotació de personal i serveis, són centres que la societat coneix ben poc i, de vegades, estan desatesos pels productors mateixos dels documents. En aquest sentit hem proposat una sèrie de consideracions sobre la importància dels arxius i, en aquesta línia, volem assenyalar quines poden ser les conseqüències si es desatenen aquestes consideracions.

La memòria és futur

Els arxius són els llocs on es preserven els documents, on resideix la memòria d'un organisme, una empresa o una institució, on es diposita la memòria col·lectiva d'un poble. El document d'arxiu és producte d'una activitat administrativa, jurídica, econòmica, militar, política, etc., i ha sigut conservat per a servir de testimoniatge i garantia de drets des de pràcticament el naixement de l'escriptura.

En l'actualitat, en els conflictes internacionals, els arxius segueixen sent saquejats i eliminats. Els règims dictatorials, que hi ha arreu del món, contribueixen amb aquestes pràctiques, com a part de les persecucions ideològiques. Els documents dels arxius reflecteixen els successos i segueixen sent una amenaça per a aquells que violen els drets humans. Quan es destrueix un arxiu s'esborra una part de la memòria d'una societat i sense ella no podem entendre els processos històrics i socials que han ocorregut al llarg dels segles. En aquest sentint, el 10 de novembre de 2011, la UNESCO va adoptar, en la seua 36 Conferència General a París, la Declaració Universal sobre els Arxius (DUA). En la declaració es parla de la importància dels arxius en la societat moderna, remarcant el paper fonamental que exerceixen en la transparència administrativa, la responsabilitat democràtica i la preservació de la memòria social col·lectiva.

Des del punt de vista de l'administració, els arxius serveixen perquè tant els funcionaris com els ciutadans accedisquen a la informació continguda en els documents. Com a custòdia de la memòria, l'arxiu permetrà que en un futur es

puguen defensar els interessos de l'administració i els ciutadans. Per tant, els arxius són uns dels pilars sobre els quals se sosté l'administració i alhora són la seua memòria, cooperen amb ella i en són part important. Sense aquesta memòria, les institucions simplement no podrien desenvolupar una administració correcta. De la mateixa manera, els arxius d'empresa, en custodiar la seua memòria, contribueixen a la presa de decisions, ja que una bona informació és decisiva per al desenvolupament de polítiques i línies de negoci.

Podem concloure que tant els organismes, com les empreses o les institucions han de recórrer amb freqüència als documents que han produït o han rebut, per a cercar precedents, sobre projectes anteriors, realitzar recerques, prendre decisions, respondre a tràmits i demandes d'ordre legal, administratives o fiscals o a requeriments dels ciutadans o dels clients.

La funció dels arxius com a memòria institucional té una importància major a mesura que passa el temps. Amb arxius ben organitzats els funcionaris i els empleats no hauran de començar de zero, o invertir temps i recursos en la cerca infructuosa d'informació, que eleven els costos d'aquestes operacions, produeixen ineficiència, endarreriment, confusió i, en general, una administració deficient.

Si no es custodien adequadament gestionats els arxius, com a memòria i testimoni de les activitats realitzades, les entitats productores d'aquests arxius no podran fer valdre els seus drets, ni els de la gent o la comunitat a la qual representen, cosa que repercutirà de forma negativa en la defensa dels drets

econòmics o patrimonials, i incomplirà normes legals. A més, la manca d'arxius repercuteix en l'eliminació testimonial dels valors identitaris d'una societat.

Custodien els drets de les persones

Qualsevol arxiu, de l'administració pública, d'empreses privades o d'altres entitats (associacions, ONG, etc.), conserva documents que són les evidències de les relacions de les persones amb aquesta entitat. Entre aquestes evidències poden haver algunes que no només tinguen un caràcter informatiu, sinó que transcendeixen en valor i importància perquè poden ser proves de drets que es tenen contrets amb el productor documental. Aquestes evidències dels drets de les persones poden ser necessàries en els moments que es necessiten reivindicar per qualsevol necessitat.

Per exemple, en els arxius municipals es custodien documents relacionats amb l'empadronament municipal, el pagament d'impostos (circulació, aigua, etc.), o uns altres que demostren d'on són veïns, o a què tenen dret, com circular amb el seu vehicle, o a certs consums i serveis municipals. En les empreses privades, associacions o un altre tipus d'entitats, les persones consten en diversos documents (plantilla laboral –recursos humans-, pagament de quotes, expedients personals, etc.) que poden ser probatoris dels drets de vincle amb aquestes organitzacions, per exemple a l'hora de demostrar una vida laboral per a cobrar la pensió (és el cas d'emigrants espanyols dels anys seixanta o setanta, que reclamen a la Seguretat Social unes pensions i han de demostrar la seua relació

laboral davant la Seguretat Social). En els arxius dels jutjats d'instrucció es troben declaracions d'hereus que són essencials per a vincular herències davant la falta de testaments d'alguns familiars. En els arxius notariais es revisen escriptures de propietat, testaments, per a reclamar drets sobre béns generalment immobles, cases i terres. En els arxius hospitalaris, els familiars d'un malalt o un mort poden trobar les evidències de negligències per a reclamar indemnitzacions.

La desaparició o falta de servei d'aquests arxius pot provocar que certes persones no puguin fer valdre uns drets contrets, com la nacionalitat, el cobrament de pensions, la propietat d'immobles, les indemnitzacions, els drets de participació (en ONG o associacions), el subministrament de serveis, la propietat intel·lectual (en treballs realitzats en empreses que comporten recerca), etc.

Custodien les evidències de les propietats

La propietat, reconeguda en l'article 17 dels Drets Humans, ja siga individual o col·lectiva, privada o pública, és la conseqüència en la majoria dels casos d'un títol "de propietat", el qual s'ha adquirit per compra o per herència, i aquest títol o escriptura de compravenda acredita que una persona, física o moral, és la posseïdora d'un bé: moble, immoble o semovent. Atesa la importància de poder demostrar que els béns, propis o col·lectius, es gaudeixen de manera lícita i per a poder rebatre qualsevol intent de disputa en la possessió d'aquests béns propis o personals, des d'època antiga van començar els propietaris a reunir títols possessoris en llocs que, en molts casos, es custodiaven de manera lícita en els arxius. Naixien així els arxius en l'antiguitat, i també naixen així en els temps presents.

L'arxiu, com a lloc i contenidor de documents, naix davant la necessitat de reunir papers, fotos, CD (documents) de les més variades formes, naturaleses, i suports, per a acreditar propietats, entre altres activitats. La seua finalitat és, senzillament i en origen, eminentment pràctica o, si es vol, utilitària. Es conserva el que és important per al seu productor i essencialment el que és imprescindible per a la defensa de drets davant de tercers. D'aquesta manera, l'arxiu es converteix en un instrument que serveix per a la gestió d'assumptes patrimonials, públics i privats, segons la naturalesa jurídica del seu creador.

En les administracions públiques podem trobar documents d'arxiu com, per exemple, els relacionats amb escriptures de propietat de béns comunals, de construccions realitzades (com és el cas de la Llotja de València, construïda amb diners de l'ajuntament el segle XV), propietats de solars o edificis de la comunitat, etc.; i en els arxius d'empreses es troben els títols de propietat de les seues adquisicions (edificis, infraestructura, accions, etc.). Un cas rellevant espanyol és el de les empreses ferroviàries, on es custodien els fulls d'expropiacions de propietats particulars per a construir la línia ferroviària.

L'absència de gestió d'aquests documents de caràcter patrimonial pot ocasionar que els legítims detenedors de les propietats no les puguem demostrar davant l'apropiació indeguda o incorrecta d'aquesta propietat, com ha ocorregut amb ermites registrades per l'església el segle XX, i reivindicades davant els tribunals de justícia per ajuntaments o confraries; o com, davant la impossibilitat d'algunes empreses ferroviàries de demostrar la possessió de línies en desús per perdre els fulls d'expropiació, alguns particulars s'han apropiat d'aquests terrenys.

Garanteixen la transparència de la gestió

La nostra societat democràtica ha desenvolupat normes perquè la ciutadania tinga el dret de consultar la documentació generada per les administracions públiques en l'exercici de la transparència de la gestió que han de complir aquestes. Igualment, les empreses que voluntàriament duen a terme exercicis de transparència (com la publicació dels seus resultats de negoci, les seues fundacions, els seus programes o la seua accessibilitat) estan més valorades per la comunitat d'usuaris.

La transparència es pot fer, i s'ha de fer, de forma activa, mitjançant els portals de transparència regulats per la normativa nacional. És un fet que, en diferents països, el nivell aconseguït en quantitat i detall de documents disposats a la consulta dels ciutadans és molt divers (des dels contractes de serveis, o altres dispendis de l'administració, amb tot detall d'informació dels adjudicataris, fins als mers informadors de pressupostos o accions). La normativa de cada país, la voluntat política de les administracions públiques, i el pressupost dedicat a la gestió d'aquests documents són les variables condicionants de la qualitat i eficàcia dels portals de transparència.

Els arxius administratius, i la seua bona gestió, són els únics que poden garantir la transparència total, activa i passiva, ja que per a aquells documents als quals no s'accedisca des del portal, per diferents raons, la comunitat podrà acudir a consultar-los, ja siguen recents, o hagen transcorregut uns anys des que es van fer.

La manca de gestió d'aquests arxius impossibilita directament la transparència, ja que no es poden localitzar els documents pertinents perquè no estan descrits, i preferentment en bases de dades, per a una ràpida recuperació de la informació.

Són proveïdors de dades

Els arxius, al costat dels documents informatius (que contenen dades) també poden custodiar documents estadístics amb unes dades estructurades que poden alimentar *datasets* (un conjunt de dades tabulades en una base de dades) perquè els interessats puguin dur a terme estudis o incorporar-los a les seues necessitats de *big data* (grans quantitats de dades emmagatzemades) per a futurs informes, anàlisis, estudis, etc., per a implantar millores.

Aquestes dades poden estar en diversos arxius i referir-se a sectors com la població (en arxius municipals), el consum (en els arxius d'empreses energètiques –electricitat, gas–), la fiscalitat (delegacions d'hisenda, impostos municipals, etc.), les vendes (arxius d'empresa), malaltia (arxius hospitalaris), etc. Mitjançant distintes tecnologies es poden associar diferents *datasets* per a analitzar comportaments, tendències, hàbits, com una predicció de vendes, malalties hospitalàries freqüents, epidemiologia, protecció social (població desprotegida), valor adquisitiu dels salaris, etc., que seran fonamentals per a les polítiques a desenvolupar per diferents organismes o entitats.

La infrautilització, o l'ús nul, de les dades custodiades en els arxius redundarà en greus manques a l'hora d'elaborar estudis sorgits de la mineria de dades, amb la finalitat de desenvolupar les polítiques més pertinents, ja siguen de caràcter social, sanitari, comercial (venda de productes, estudis de mercats, etc.), o unes altres que, en definitiva, afavorisquen una millor qualitat de vida de la comunitat.

Generen confiança en la seua comunitat

La gestió eficaç dels arxius genera confiança de l'organisme o l'entitat entre la seua comunitat o els usuaris relacionats amb ella. Les administracions públiques que gestionen adequadament els documents donen seguretat a la seua comunitat no solament transmetent els valors de transparència democràtica, sinó pel fet que les persones disposaran d'accés a la informació produïda en els moments en què la comunitat la pugua necessitar per als usos que crega pertinents. En el cas dels arxius d'entitats privades o empreses, la gestió adequada dels documents produïts transmet la seguretat que es tracta d'una empresa solvent, que disposa dels recursos informatius (cartera de clients, propietats, vendes, estocs de productes, etc.) pertinents per a fer front a la seua línia de negoci, i genera una gran confiança de l'entitat o empresa que pot repercutir en un augment de la seua activitat comercial.

Una administració pública que no gestiona adequadament el seu arxiu transmet una mala imatge a la societat, com en els casos dels arxius judicials, en els quals s'han vist imatges de grans volums de documents sense un control eficaç, fet que genera una desconfiança en l'eficiència d'aquests jutjats. Igualment, quan les administracions locals transmeten als seus usuaris que no troben els documents que els són sol·licitats, bé siga pels jutjats o per la pròpia comunitat, aquesta administració pública genera una escassa confiança. En les empreses i entitats privades la manca de gestió dels documents pot repercutir en la seua imatge pública, com quan un jutjat els demana certa documentació i no són capaces de

subministrar-la, o quan la Fiscalia Anticorrupció detecta presumptes irregularitats en alterar documents del seu arxiu, com a certificacions i valoracions d'obres realitzades per a, suposadament, introduir sobrecosts; o quan per falta de custòdia dels documents d'arxiu es filtra informació privilegiada a empreses competidores (en el sector de l'automoció, o en el farmacèutic, o uns altres), amb el descrèdit ocasionat a l'empresa a la qual se li ha sostret la informació.

Són els guardians objectius de la veritat i la justícia social

La disponibilitat dels arxius és essencial per a cobrir "la necessitat d'una societat de prevalença de justícia, i la preservació de drets i valors". Per a prevenir l'amnèsia, per a assegurar un registre exacte dels esdeveniments que serviran com un correctiu als records falsos o l'oblit. Aquesta és la raó per la qual els arxius són tan importants, no solament per als historiadors, sinó per a tots els ciutadans preocupats per la veritat, la rendició de comptes i la justícia social.

Açò ho podem veure a través d'un exemple clar: el 1989 es va produir la "Tragèdia de Hillsborough", el succés ocorregut el dissabte 15 d'abril de 1989 a l'estadi de Hillsborough, a Sheffield (Anglaterra), en el qual van morir 96 persones aixafades contra les tanques de l'estadi a causa d'un allau. Gràcies a la labor de tres arxivistes que, el 2009, van catalogar i van fer disponibles més de 450.000 documents relacionats amb aquesta tragèdia, aquesta documentació va ajudar a descobrir les veritats encobertes sobre el fet, ocultes durant dècades. Fins a aquest moment els arxius disponibles per a realitzar recerques van resultar ser manipulats amb la finalitat d'alterar la veritat i actuar amb finalitats particulars. Un periodista, anomenat Mark Austin, va dir sobre la tragèdia "Sabíem que els morts a Hillsborough a l'abril de 1989 eren pares i fills i filles, però realment no sabíem de les seues vides, les seues històries, qui eren, què feien i què significaven per als altres" (ITV news, 15 d'abril de 2014). S'equivocava, els arxius poden capturar aquestes vides, històries, i el que la gent significava per a uns altres i, allò que és més important, preservar-ho molt després que la memòria s'haja esvaït. Aquest és

segurament el llegat més important que poden proporcionar, i és una de les coses que els fa veritablement inestimables.

La manca d'arxivers professionals, i amb el compliment d'un codi ètic professional, amenaça la justícia social de la comunitat.

Són part inherent dels règims democràtics

Es podria considerar la informació custodiada en els arxius com la moneda de la democràcia. Els règims totalitaris són completament opacs en la informació arxivística com a forma d'ocultar a la població les accions que es realitzen en nom de la sobirania i dissimular la gestió dels cabals públics. D'aquesta manera s'aconsegueix que els ciutadans siguin incapaços d'avaluar l'èxit o no dels programes governamentals, o de les polítiques públiques.

Els règims democràtics donen valor als arxius perquè fan possible que els ciutadans puguin exercir els seus drets, debatre les qüestions quotidianes amb fonaments d'informació, gràcies al fet que els ciutadans poden tenir accés als documents relacionats amb els fets actuals i fins i tot històrics, a les fonts d'informació generades pel govern i per altres sectors, com els documents acadèmics i els documents de les empreses privades relacionades amb l'exercici dels governants.

L'absència de gestió dels arxius facilita els règims totalitaris i l'abús de poder dels governants davant una ciutadania mancada d'informació, generalment transmesa per un altre pilar de la democràcia, els mitjans de comunicació.

Són font per a activitats culturals i educatives

A partir de la documentació custodiada en els arxius es poden realitzar activitats culturals per a generar identitat col·lectiva de la comunitat. Si les administracions públiques conserven documentació històrica es poden dur a terme exposicions temàtiques de documents i d'altres objectes, o activitats per a alumnes escolars a la recerca d'informació dels seus avantpassats o de documentació relacionada amb el seu patrimoni arquitectònic o natural; i fins i tot amb la documentació més recent les administracions poden mostrar documents no classificats tant escriturals com d'imatges (fotografies, audiovisuals, etc.). De la mateixa manera, les empreses poden efectuar activitats a partir dels seus documents, com una exposició de projectes fets per una constructora, la filmació de documents per a la realització d'audiovisuals documentals, facilitar dades per a treballs escolars per una empresa de tractament d'aigües, etc.

L'absència de control de la documentació arxivística i la manca de personal qualificat redunna determinadament en la possibilitat de fer activitats culturals i educatives relacionades amb una administració pública o amb una empresa que pretenga divulgar la seua imatge o col·laborar en la responsabilitat social. Davant l'absència d'aquestes activitats culturals les administracions i les empreses perden visibilitat davant la seua comunitat, amb totes les connotacions que això transfereix, especialment en la seua valoració positiva que podria redundar en majors pressupostos en el cas de les administracions públiques, o en majors vendes o reconeixement social en el cas de les empreses.

Contribueixen a generar riquesa en el turisme cultural

No hi ha dubte que el turisme és un generador de beneficis econòmics a la comunitat. Els arxius custodien documentació única, a diferència de les biblioteques, per la qual cosa tots aquells interessats en la informació de la documentació arxivística s'han de desplaçar fins a les localitats que els custodien. Hi ha grans arxius espanyols que atrauen investigadors de tot el món, com l'Arxiu General d'Índies, l'Arxiu Històric Nacional o l'Arxiu de la Corona d'Aragó, perquè custodien documents d'antigues possessions hispàniques. Però també és cert que a nivell estatal hi ha un moviment d'investigadors que volen accedir a arxius municipals, parroquials, etc., de menor envergadura que els anteriors, però imprescindibles per a dur a terme estudis genealògics, culturals, socials, antropològics, etc. També hi ha investigadors que s'interessen per les activitats econòmiques de les empreses en els seus estudis científics o culturals. Tot açò genera activitat en el sector hotelier i restaurador de forma directa, i de forma indirecta en aquells serveis i negocis que generen béns de consum de forma molt diversa.

En aquelles administracions i grans empreses que no donen un servei d'arxiu als investigadors o interessats s'anul·la la possibilitat de rebre les persones que cerquen informació arxivística. Alguns casos han transcendit a la premsa, com el de la possibilitat de desmembrar l'Arxiu de la Guerra Civil (a Salamanca, ara Centre Documental de la Memòria Històrica), que va preocupar els governants de la ciutat, donada l'afluència d'investigadors que genera, o el tancament de l'Arxiu

de la Marina, a Viso del Marquès, on els investigadors nacionals i internacionals es veuen necessitats d'hostalatge i altres serveis en aquest poble i, davant el tancament, aquest es veu privat de rebre el col·lectiu cultural.

IMPORTANCIA DE LOS ARCHIVOS

Introducción

La importancia que tiene la eficiente gestión de los documentos custodiados en los archivos pasa desapercibida a gran parte de la población, e incluso, a veces, a personal responsable de su custodia. Se pueden localizar un gran número de noticias sobre diversas adversidades acaecidas donde se menciona la desaparición de los documentos, y pocos identifican que la propia desaparición de los documentos ya es un problema en sí mismo, además de las consecuencias ocasionadas, patrimoniales y legales.

La normativa jurídica y las normas de buenas prácticas (ISO u otras) obligan o aconsejan la adecuada gestión de los documentos porque estos importan. Cualquier administración o empresa, en el desarrollo de sus actividades, genera documentos para disponer de las evidencias de sus actividades y poder acudir a ellas cuando necesite pruebas para defender sus intereses. En este sentido los archivos, entendidos de forma amplia, no sólo como depósito de documentos, sino también con dotación de personal y servicios, son centros que la sociedad conoce bien poco y, a veces, están desatendidos por los propios productores de los documentos. En ese sentido hemos propuesto una serie de consideraciones sobre la importancia de los archivos y, en esta línea, señalar cuáles pueden ser las consecuencias si se desatienden dichas consideraciones.

La memoria es futuro

Los archivos son los lugares donde se preservan los documentos, donde reside la memoria de un organismo, una empresa o una institución, donde se deposita la memoria colectiva de un pueblo. El documento de archivo es producto de una actividad administrativa, jurídica, económica, militar, política, etc., y ha sido conservado para servir de testimonio y garantía de derechos desde prácticamente el nacimiento de la escritura.

En la actualidad, en los conflictos internacionales, los archivos siguen siendo saqueados y eliminados. Los regímenes dictatoriales, que hay en todo el mundo, contribuyen con estas prácticas, como parte de las persecuciones ideológicas. Los documentos de los archivos reflejan los sucesos y siguen siendo una amenaza para los que violan los derechos humanos. Cuando se destruye un archivo se borra una parte de la memoria de una sociedad y sin ella no podemos entender los procesos históricos y sociales que han ocurrido a lo largo de los siglos. En este sintiendo, el 10 de noviembre de 2011, la UNESCO adoptó en su 36ª Conferencia General en París, la Declaración Universal sobre los Archivos (DUA). En esta declaración se habla de la importancia de los archivos en la sociedad moderna, remarcando el papel fundamental que desempeñan en la transparencia administrativa, la responsabilidad democrática y la preservación de la memoria social colectiva.

Desde el punto de vista de la administración, los archivos sirven para que tanto los funcionarios como los ciudadanos accedan a la información contenida en los documentos. Como custodia de la memoria el archivo permitirá que en un futuro se puedan defender los intereses de la administración y los ciudadanos. Por tanto, los archivos son unos de los pilares en el que se sostiene la administración y a la vez son su memoria, cooperan con ella y son parte importante de esta. Sin esta memoria, las instituciones simplemente no podrían desarrollar una administración correcta. De la misma manera los archivos de empresa, al custodiar su memoria, contribuyen a la toma de decisiones, dado que una buena información es decisiva para el desarrollo de políticas y líneas de negocio.

Podemos concluir que tanto los organismos, empresas o instituciones tienen que recurrir con frecuencia a los documentos que han producido o han recibido, para buscar precedentes, acerca de proyectos anteriores, realizar investigaciones, tomar decisiones, responder a trámites y demandas de orden legal, administrativas o fiscales o requerimientos de los ciudadanos o de los clientes.

La función de los archivos como memoria institucional tiene mayor importancia a medida que pasa el tiempo. Con archivos bien organizados no tendrán los funcionarios y los empleados que empezar de cero, o invertir tiempo y recursos en la búsqueda infructuosa de información, elevando los costos de dichas operaciones, produciendo ineficiencia, atraso, confusión y, en general, una deficiente administración.

Si no se custodian adecuadamente gestionados los archivos, como memoria y testimonio de las actividades realizadas, las entidades productoras de estos archivos no podrán hacer valer sus derechos, ni de la gente o comunidad a la que representa, repercutiendo de forma negativa en la defensa de los derechos económicos o patrimoniales, e incumpliendo normas legales. Además, la carencia de archivos repercute en la eliminación testimonial de los valores identitarios de una sociedad.

Custodian los derechos de las personas

Cualquier archivo, de la administración pública, de empresas privadas u otras entidades (asociaciones, ONG, etc.), conserva documentos que son las evidencias de las relaciones de las personas con esa entidad. Entre esas evidencias pueden existir algunas que no sólo tengan un carácter informativo, sino que trascienden en valor e importancia porque pueden ser pruebas de derechos que se tienen contraídos con el productor documental. Estas evidencias de los derechos de las personas pueden ser necesarias en los momentos que se necesiten reivindicar por cualquier necesidad.

Por ejemplo, en los archivos municipales se custodian documentos relacionados con el empadronamiento municipal, el pago de impuestos (circulación, agua, etc.), u otros que demuestran de dónde son vecinos, o a qué tienen derecho, como a circular con su vehículo, o a ciertos consumos y servicios municipales. En las empresas privadas, asociaciones u otro tipo de entidades las personas constan en diversos documentos (plantilla laboral –recursos humanos-, pago de cuotas, expedientes personales, etc.) que pueden ser probatorios de los derechos de vínculo con esas organizaciones, por ejemplo a la hora de demostrar una vida laboral para cobrar pensiones (es el caso de emigrantes españoles de los años 60 o 70, que reclaman a la Seguridad Social unas pensiones y deben demostrar su relación laboral ante la Seguridad Social). En los archivos de los juzgados de instrucción se encuentran declaraciones de herederos que son esenciales para vincular herencias ante la falta de testamentos de algunos familiares. En los

archivos notariales se revisan escrituras de propiedad, testamentos, para reclamar derechos sobre bienes generalmente inmuebles, casas y tierras. En los archivos hospitalarios familiares de un enfermo o un fallecido pueden encontrar las evidencias de negligencias para reclamar indemnizaciones.

La desaparición o falta de servicio de estos archivos puede provocar que ciertas personas no puedan hacer valer derechos contraídos, como la nacionalidad, el cobro de pensiones, la propiedad de inmuebles, indemnizaciones, derechos de participación (en ONG o asociaciones), el suministro de servicios, la propiedad intelectual (en trabajos realizados en empresas que conllevan investigación), etc.

Custodian las evidencias de las propiedades

La propiedad, reconocida en el artículo 17 de los Derechos Humanos, ya sea individual o colectiva, privada o pública, es la consecuencia en la mayoría de los casos de un título "de propiedad", el cual se ha adquirido por compra o por herencia, y dicho título o escritura de compraventa acredita que una persona, física o moral, es la poseedora de un bien: mueble, inmueble o semoviente. Dada la importancia de poder demostrar que los bienes, propios o colectivos, se disfrutan de manera lícita y para poder rebatir cualquier intento de disputa en la posesión de dichos bienes propios o personales, desde época antigua empezaron los propietarios a reunir títulos posesorios en lugares que, en muchos casos, se custodiaban de manera lícita en los archivos. Nacían así los archivos en la antigüedad, y también nacen así en los tiempos presentes.

El archivo, como lugar y contenedor de documentos, nace ante la necesidad de reunir papeles, fotos, CD (documentos) de las más variadas formas, naturalezas, y soportes, para acreditar propiedades, entre otras actividades. Su finalidad es, sencillamente y en origen, eminentemente práctica o, si se quiere, utilitaria. Se conserva lo que es importante para su productor y esencialmente lo que es imprescindible para la defensa de derechos frente a terceros. De este modo, el archivo se convierte en un instrumento que sirve para la gestión de asuntos patrimoniales, públicos y privados, según la naturaleza jurídica de su creador.

En las administraciones públicas podemos encontrar documentos de archivo como, por ejemplo, los relacionados con escrituras de propiedad de bienes comunales, de construcciones realizadas (como es el caso de la Lonja de Valencia, construida con dinero del ayuntamiento en el siglo XV), propiedades de solares o edificios de la comunidad, etc.; y en los archivos de empresas se encuentran los títulos de propiedad de sus adquisiciones (edificios, infraestructura, acciones, etc.). Un caso relevante español es el de las empresas ferroviarias, donde se custodian las hojas de expropiaciones de propiedades particulares para construir el tendido ferroviario.

La ausencia de gestión de estos documentos de carácter patrimonial puede ocasionar que los legítimos detentadores de las propiedades no las puedan demostrar ante la apropiación indebida o incorrecta de dicha propiedad, como ha ocurrido con ermitas registradas por la iglesia en el siglo XX, y reivindicadas ante los tribunales de justicia por ayuntamientos o cofradías; o como, ante la imposibilidad de algunas empresas ferroviarias de demostrar la posesión de líneas en desuso por perder las hojas de expropiación, algunos particulares se hayan apropiado de dichos terrenos.

Garantizan la transparencia de la gestión.

Nuestra sociedad democrática ha desarrollado normas para que la ciudadanía tenga el derecho de consultar la documentación generada por las administraciones públicas en el ejercicio de la transparencia de la gestión que deben cumplir las mismas. Igualmente, las empresas que voluntariamente realizan ejercicios de transparencia (como la publicación de sus resultados de negocio, sus fundaciones, sus programas, o su accesibilidad) están más valoradas por la comunidad de usuarios.

La transparencia se puede, y se debe, realizar de forma activa, mediante los portales de transparencia regulados por la normativa nacional. Es un hecho que en diferentes países el nivel alcanzado en cantidad y detalle de documentos dispuestos a la consulta de los ciudadanos es muy diversa (desde los contratos de servicios, u otros dispendios de la administración, con todo detalle de información de los adjudicatarios, hasta lo meros informadores de presupuestos o acciones). La normativa de cada país, la voluntad política de las administraciones públicas, y el presupuesto dedicado a la gestión de dichos documentos son las variables condicionantes de la calidad y eficacia de los portales de transparencia.

Los archivos administrativos, y su buena gestión, son los únicos que pueden garantizar la transparencia total, activa y pasiva, ya que para aquellos documentos a los que no se acceda desde el portal, por diferentes razones, la comunidad podrá

acudir a consultarlos, ya sean recientes, o hayan transcurrido unos años desde que se hicieron.

La carencia de gestión de los archivos imposibilita directamente la transparencia, ya que no se pueden localizar los documentos pertinentes al no estar descritos, y preferentemente en bases de datos, para una rápida recuperación de la información.

Son proveedores de datos

Los archivos, junto a los documentos informativos (que contienen datos) también pueden custodiar documentos estadísticos con unos datos estructurados que pueden alimentar *datasets* (un conjunto de datos tabulados en una base de datos) para que los interesados puedan realizar estudios o incorporarlos a sus necesidades de *big data* (grandes cantidades de datos almacenados) para futuros informes, análisis, estudios, etc., para implantar mejoras.

Estos datos pueden estar en diversos archivos y referirse a sectores como la población (en archivos municipales), el consumo (en archivos de empresas energéticas –electricidad, gas-), la fiscalidad (delegaciones de hacienda, impuestos municipales, etc.), las ventas (archivos de empresa), enfermedad (archivos hospitalarios), etc. Mediante distintas tecnologías se pueden asociar diferentes *datasets* para analizar comportamientos, tendencias, hábitos, como una predicción de ventas, enfermedades hospitalarias frecuentes, epidemiología, protección social (población desprotegida), valor adquisitivo de los salarios, etc., que serán fundamentales para las políticas a desarrollar por diferentes organismos o entidades.

La infrautilización, o nulo uso, de los datos custodiados en los archivos redundarán en graves carencias a la hora de elaborar estudios surgidos de la minería de datos, con la finalidad de desarrollar las políticas más pertinentes, ya sean de carácter

social, sanitario, comercial (venta de productos, estudios de mercados, etc.), u otras que, en definitiva, favorezcan una mejor calidad de vida de la comunidad.

Generan confianza en su comunidad

La eficaz gestión de los archivos genera confianza del organismo o entidad entre su comunidad o usuarios relacionados. Las administraciones públicas que gestionan adecuadamente los documentos dan seguridad a su comunidad no sólo transmitiendo los valores de transparencia democrática, sino de que las personas dispondrán de acceso a la información producida en los momentos en que la comunidad los pueda necesitar para los usos que crean pertinentes. En el caso de los archivos de entidades privadas o empresas la adecuada gestión de los documentos producidos transmite la seguridad de que se trata de una empresa solvente, que dispone de los recursos informativos (cartera de clientes, propiedades, ventas, stocks de productos, etc.) pertinentes para hacer frente a su línea de negocio, generando una gran confianza de la entidad o empresa que puede repercutir en un aumento de su actividad comercial.

Una administración pública que no gestiona adecuadamente su archivo transmite una mala imagen a la sociedad, como en los casos de los archivos judiciales, donde se han visto imágenes de grandes volúmenes de documentos sin un control eficaz de los mismos, generando una desconfianza en la eficiencia de dichos juzgados. Igualmente, cuando las administraciones locales transmiten a sus usuarios que no encuentran los documentos que son solicitados, bien sea por los juzgados o por la propia comunidad, esa administración pública genera escasa confianza. En las empresas y entidades privadas la carencia de gestión de los documentos puede repercutir en su imagen pública, como cuando un juzgado les

pide cierta documentación y no son capaces de suministrarla, o cuando la Fiscalía Anticorrupción detecta presuntas irregularidades al alterar documentos de su archivo, como certificaciones y valoraciones de obras realizadas para, supuestamente, introducir sobrecostes; o cuando por falta de custodia de los documentos de archivos se filtra información privilegiada a empresas competidoras (en el sector de la automoción, o en el farmacéutico, u otras), con el descrédito ocasionado a la empresa que le has sustraído la información.

Son los guardianes objetivos de la verdad y la justicia social

La disponibilidad de los archivos es esencial para cubrir "la necesidad de una sociedad de prevalencia de justicia, y la preservación de derechos y valores". Para prevenir la amnesia, para asegurar un registro exacto de los acontecimientos que servirán como un correctivo a los recuerdos falsos o el olvido. Esta es la razón por la cual los archivos son tan importantes, no sólo para los historiadores, sino para todos los ciudadanos preocupados por la verdad, la rendición de cuentas y la justicia social.

Esto lo podemos ver a través de un ejemplo claro: en 1989 se produjo la "Tragedia de Hillsborough", el suceso ocurrido el sábado 15 de abril de 1989 en el estadio de Hillsborough, en Sheffield (Inglaterra), en el que fallecieron 96 personas aplastadas contra las vallas del estadio a causa de una avalancha. Gracias a la labor de tres archiveros que, en 2009, catalogaron e hicieron disponibles más de 450.000 documentos relacionados con dicha tragedia, esta documentación ayudó a descubrir las verdades encubiertas sobre el hecho, ocultas durante décadas. Hasta ese momento los archivos disponibles para realizar investigaciones resultaron ser manipulados con el fin de alterar la verdad y actuar con fines particulares. Un periodista, llamado Mark Austin, dijo acerca de la tragedia "Sabíamos que los muertos en Hillsborough en abril de 1989 eran padres e hijos e hijas, pero realmente no sabíamos de sus vidas, sus historias, quiénes eran, qué hacían y qué significaban para los demás" (ITV news, 15 de abril de 2014). Se equivocaba, los

archivos pueden capturar esas vidas, historias, y lo que la gente significaba para otros y, lo que es más importante, preservarlos mucho después de que la memoria se haya desvanecido. Ese es seguramente el legado más importante que pueden proporcionar, y es uno que los hace verdaderamente inestimables.

La carencia de archiveros profesionales, y con el cumplimiento de un código ético profesional, amenaza la justicia social de la comunidad.

Son parte inherente de los regímenes democráticos

Podría considerarse a la información custodiada en los archivos como la moneda de la democracia. Los regímenes totalitarios son completamente opacos en la información archivística como forma de ocultar a la población las acciones que se realizan en nombre de la soberanía y disimular la gestión de los caudales públicos. De esta forma se consigue que los ciudadanos sean incapaces de evaluar el éxito o no de los programas gubernamentales, o de las políticas públicas.

Los regímenes democráticos dan valor a los archivos porque hacen posible que los ciudadanos puedan ejercer sus derechos, debatir las cuestiones cotidianas con fundamentos de información, gracias a que los ciudadanos pueden tener acceso a los documentos relacionados con los hechos actuales e incluso históricos, a las fuentes de información generadas por el gobierno y por otros sectores, como los documentos académicos y los documentos de las empresas privadas relacionadas con el ejercicio de los gobernantes.

La ausencia de gestión de los archivos facilita los regímenes totalitarios y el abuso de poder de los gobernantes ante una ciudadanía carente de información, generalmente transmitida por otro pilar de la democracia, los medios de comunicación.

Son fuente para actividades culturales y educativas

A partir de la documentación custodiada en los archivos se pueden realizar actividades culturales para generar identidad colectiva de la comunidad. Si las administraciones públicas conservan documentación histórica se pueden llevar a cabo exposiciones temáticas de documentos y otros objetos, o actividades para alumnos escolares en busca de información de sus antepasados o de documentación relacionada con su patrimonio arquitectónico o natural; e incluso con la documentación más reciente las administraciones pueden mostrar documentos no clasificados tanto escriturales como de imágenes (fotografías, audiovisuales, etc.). Del mismo modo las empresas pueden efectuar actividades a partir de sus documentos, como una exposición de proyectos realizados por una constructora, la filmación de documentos para la realización de audiovisuales documentales, facilitar datos para trabajos escolares por una empresa de tratamiento de aguas, etc.

La ausencia de control de la documentación archivística y la carencia de personal cualificado redundan determinadamente en la posibilidad de hacer actividades culturales y educativas relacionadas con una administración pública o con una empresa que pretenda divulgar su imagen o colaborar en la responsabilidad social. Ante la ausencia de esas actividades culturales las administraciones y las empresas pierden visibilidad ante su comunidad, con todas las connotaciones que ello transfiere, especialmente en su valoración positiva que podría redundar en

mayores presupuestos en el caso de las administraciones públicas, o en mayores ventas o reconocimiento social en el caso de las empresas.

Contribuyen a generar riqueza en el turismo cultural

No cabe duda de que el turismo es un generador de beneficios económicos a la comunidad. Los archivos custodian documentación única, a diferencia de las bibliotecas, por lo que todos aquellos interesados en la información de la documentación archivística se deben desplazar hasta las localidades que los custodian. Hay grandes archivos españoles que atraen investigadores de todo el mundo, como el Archivo General de Indias, el Archivo Histórico Nacional o el Archivo de la Corona de Aragón, porque custodian documentos de antiguas posesiones hispánicas. Pero también es cierto que a nivel estatal hay un movimiento de investigadores que buscan acceder a archivos municipales, parroquiales, etc., de menor envergadura que los anteriores, pero imprescindibles para llevar a cabo estudios genealógicos, culturales, sociales, antropológicos, etc. También hay investigadores que se interesan por las actividades económicas de las empresas en sus estudios científicos o culturales. Todo ello genera actividad en el sector hotelero y restaurador de forma directa, y de forma indirecta en aquellos servicios y negocios que generan bienes de consumo de forma muy diversa.

En aquellas administraciones y grandes empresas que no dan un servicio de archivo a los investigadores o interesados se anula la posibilidad de recibir a las personas que buscan información archivística. Algunos casos han trascendido a la prensa, como el de la posibilidad de desmembrar el Archivo de la Guerra Civil (en Salamanca, ahora Centro Documental de la Memoria Histórica), que preocupó a los gobernantes de la ciudad, dada la afluencia de investigadores que genera, o el

cierre del Archivo de la Marina, en Viso del Marqués, donde los investigadores nacionales e internacionales se ven necesitados de hospedaje y otros servicios en este pequeño pueblo y, ante el cierre, éste se ve privado de recibir a dicho colectivo cultural.

IMPORTANCIA DEL ARXIUS

Secció d'Arxius del
COBDCV

CO
BD
CV

COL·LEGI OFICIAL DE
BIBLIOTECARIS I DOCUMENTALISTES
DE LA COMUNITAT VALENCIANA